

„Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!”

TANULMÁNYOK
HERMANN RÓBERT
60. SZÜLETÉSNAPIJA
TISZTELETÉRE
II.

© Havasné Berek Tünde, Lajtai László, Lázár Balázs, Ligeti Dávid, Makkai Béla,
Mészáros Kálmán, Mohácsi Zoltán, Molnár András, Nagy-L. István, Németh Balázs,
Oross András, Orosz László, Pászti László, Pelyach István, Pete László, Pollmann Ferenc,
Ravasz István, Réfi Attila, Reisz T. Csaba, Ress-Wimmer Zoltán, Reszegi Zsolt,
Rosonczy Ildikó, Ságvári György, Sallay Gergely Pál, Schwarczwölder Ádám, Seres István,
Solymosi József, Somogyi Gréta, Süli Attila, Szabó Péter, Szakály Sándor,
Számvéber Norbert, Szávai Ferenc, Tilcsik György, Tóth Dominik, Tóth Ferenc,
Tóth Orsolya, Tóth Péter András, Tóth Zsolt, Ujváry Gábor, Varga Imre,
Veszprémy László, Vizi László Tamás, Zachar Péter Krisztián, Zakar Péter,
Závodi Szilvia, Zinner Tibor, 2023

© HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2023
© HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó, 2023

All rights reserved. Minden jog fenntartva.

Szerkesztette
Medgyesy Zsófia és Pászti László

A szerkesztésben közreműködött
Mészáros Kálmán, Sallay Gergely, Solymosi József, Závodi Szilvia

A borítót Szikits Péter fotójának felhasználásával tervezte
Szabó Emese

A hátsó borítón válogatás 1848–1849-es iratokból
(HM HIM Hadtörténelmi Levéltár 14/49, 23/447, 52/179;
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára R 32 No 2790-1)

A kiadásért felel
Dr. Tölg László ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka
Kulcsár Gábor ügyvezető, HM Zrínyi Nonprofit Kft.
Dr. Hajdú Ferenc, a Zrínyi Kiadó vezetője

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum
ISBN 978-963-519-015-7 Ö
ISBN 978-963-519-017-1

HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó
ISBN 978-963-327-920-5 Ö
ISBN 978-963-327-922-9

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Lajtai L. László:</i> Politika és közvélemény • Hunfalvy Pál 1848–1849-es politikai publicisztikájáról	7
<i>Lázár Balázs:</i> Julius Haynau tábornagynagy instrukciója a magyarországi újoncozásról	21
<i>Ligeti Dávid:</i> „Európa kozákká leszen” • Az öreg Kossuth és az oroszok	29
<i>Makkai Béla:</i> Megközelítések a dualista korszak „határon túli” magyar sajtójához	37
<i>Mészáros Kálmán:</i> Görgey Boldizsár 1707. évi naptári feljegyzései	47
<i>Molnár András:</i> Meszlényi százados esete a zalai népfelkelőkkel • Rögtönítélő bíraskodás Keszthelyen 1849 júliusában	65
<i>Nagy-L. István:</i> A francia háborúk magyarországi tábornokainak nemzetisége	75
<i>Németh Balázs:</i> A sorgyalogság szabályzat szerinti lőtéri tűzfegyveres kiképzésének sajátosságai az 1848–1849. évi szabadságharc idején	85
<i>Oross András:</i> Magyarországi várak katonai objektumként való megszüntetése II. József idején	99
<i>Orosz László:</i> A keresztény kurzus létrejöttének hazai német vonatkozásai	111
<i>Pásztai László:</i> A ’48-as honvéd hatfontos gyalogüteg létszáma	119
<i>Pelyach István:</i> Görgei Artúr és Damjanich János • A szabadságharc két legendás alakjának első találkozása	127
<i>Pete László:</i> Veszélyes elemek? • A szegedi olasz foglyokról	139
<i>Pollmann Ferenc:</i> Ha békét akarsz: foglald el Belgrádot? – avagy Hötzendorfi Konrád kapitális bűne	147
<i>Ravasz István:</i> Mars rátelepszik Tündérországra • A magyarországi harcok kezdete 1944-ben	155
<i>Réfi Attila:</i> Ulmtól Isaszegig • Alfred zu Windisch-Grätz herceg élete és katonai pályafutása	165
<i>Reisz T. Csaba:</i> „Salva parva Romuli nepos!” • Identitástudat és helynévadás	173
<i>Ress-Wimmer Zoltán:</i> A ’48-as honvéd, a szabadságharc emlékezetének ápolója	189
<i>Reszegi Zsolt:</i> A m. kir. 107. honvéd utászszázad részvétele a „Levente I.” fedőnevű vállalkozásban	201
<i>Rosonczy IlDIKÓ:</i> Orosz festők művei az 1849. augusztus 13-ai fegyverletételről.	215
<i>Ságvári György:</i> Egy „derék magyar katona megérdemlett dicsérete” és elmarasztalása	227
<i>Sallay Gergely Pál:</i> „Utolsó tulajdonosa Frigyes fhg volt” • A Mária Terézia Katonai Rend nagykeresztjének csillaga a Hadimúzeumban	237
<i>Schwarzwölder Ádám:</i> A szarajevói „szerencse” • Dóczy Lajos levele Kónyi Manóhoz, 1914. július 8.	245
<i>Seres István:</i> Rózsa Sándor és Guyon Richárd	253

<i>Solymosi József</i> : A munkácsi statusbörtön foglyai, avagy 1848-as sorsok	257
<i>Somogyi Gréta</i> : Görgői Artúr és Mikó Imre barátsága	267
<i>Süli Attila</i> : Gábor Áron kontra Bodor Ferenc	277
<i>Szabó Péter</i> : Sötét felhők gyülekeznek Szabolcs-Szatmár felett – avagy a szovjet Armada bevonulása magyar földre, 1944–1945	285
<i>Székely Sándor</i> : Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnoka a hadsereg állapotáról és helyzetéről 1942. november 15-én	297
<i>Számvéber Norbert</i> : A 8,8-as „szentháromsága” a magyar Alföldön • Német nehéz légvédelmi ágyúk az 1944. őszi harci tapasztalatok tükrében	305
<i>Szávai Ferenc</i> : Az osztrák–magyar katonai vagyon megosztása	313
<i>Tilcsik György</i> : Mozaikok a Batthyány Lajos ikervári kastélykertjében állt Szent Borbála- és Géntiusz-szobor történetéhez	323
<i>Tóth Dominik</i> : Husziták, partizánok, gerillák • Carl Schmitt partizánelméletnek vizsgálata 15. századi keretek között	339
<i>Tóth Ferenc</i> : Rákóczi világot hódít? • A száműzött fejedelem különös keleti hadjáratának gondolata 1726-ból	347
<i>Tóth Orsolya</i> : A m. kir. Honvédelmi Minisztérium Hadsegélyező Hivatala néhány jótékony célú kiadványa (1914–1918)	355
<i>Tóth Péter András</i> : IV. Károly békekezdeményezései és katonapolitikája 1917 hadieseményeinek tükrében	367
<i>Tóth Zsolt</i> : A Nemzeti Sírkert 1848–1849-es honvédsírijai	375
<i>Ujváry Gábor</i> : Német–magyar sorsközösség? • Vázlat a kulturális-tudományos kapcsolatok nemzetiszocialista hatalomátvétel utáni történetéről	381
<i>Varga Imre</i> : A Magyar Megszálló Erők III. csoportjának mozgósítása és gépjárművei	389
<i>Veszprémy László</i> : II. András, a keresztes vezér	403
<i>Vizi László Tamás</i> : Fehérvár „non coronat” • Az ősi királyi koronázó város tiltakozása a békefeltételek ellen 1920-ban	411
<i>Zachar Péter Krisztián</i> : Néhány gondolat az alkotmányos fordulat jelentőségéről	419
<i>Zakar Péter</i> : Saaghy Vendel plébános a pozsonyi cs. kir. hadbíróság előtt • Egy hadbíróági eljárás és annak következményei	433
<i>Závodi Szilvia</i> : A sibyllenorti esküvő • József Ferenc főherceg és Anna szász királyi hercegnő menyegzője	441
<i>Zinner Tibor</i> : Az MSZMP mindmáig számba nem vett öröksége... ..	449
<i>Havasné Berek Tünde – Mohácsi Zoltán</i> : Hermann Róbert munkásságának bibliográfiája (1984–2022)	457
A tanulmányok szerzői	519
Tabula gratulatoria	527

A FRANCIA HÁBORÚK MAGYARORSZÁGI TÁBORNOKAINAK NEMZETISÉGE

A 18–19. század fordulóján a Magyar Szent Korona országainak területén számos nemzetiség élt, területi megoszlásuk és arányuk azonban a korábbi évszázadokhoz képest a 16–18. század folyamán alapvető változáson ment át. A török hódítást megelőzően a Kárpát-medence etnikai térképe még teljesen más képet mutatott, mint a 18. század végén. A nemzetiségek természetszerűleg már a középkorban is jelen voltak a Magyar Királyság területén, de sem arányuk, sem területi elhelyezkedésük nem egyezett a későbbivel.

A török támadások rendkívüli pusztítást eredményeztek emberéletben, amit az elhúzódó háborúk, különösen a 17. század végi visszafoglaló háború hatása jelentősen tetézett. A török támadások már a 15. századtól kezdve célul tűzték ki a határterület rombolását, a lakosság pusztítását, a védelem élelmiszerrel való ellátásának nehezítését. Ez a 15. században még nem okozott helyrehozhatatlan kárt, mivel a magyar királyok az ország déli határai mentén támogatták a szomszédos országok védekezését, illetve jelentős területeket vontak ellenőrzésük alá, katonai pufferzónát hoztak létre, ami megvédte a magyar törzsterületet a pusztítástól. A törökök balkáni terjeszkedése a 15. század derekán azonban felőrlte ezt a védelmet. A boszniai és szerb területek elfoglalásával az egyre erősödő, katonailag már ekkor Magyarországnál jelentősen erősebb török hódítók a közvetlen szomszédságba kerültek.

A lakosságszám stagnálása, időleges visszaesése mellett a török hódítás következtében a Kárpát-medence etnikai térképe is teljesen átalakult.¹ A legjelentősebb változás a magyar lakosság területének és arányának csökkenése volt, mivel a török hódítás elsődlegesen ezeket a vidékeket érintette. A szinte teljesen elnéptelenedett déli országrészre a Balkánról érkezett délszláv népesség, amely – ortodox lévén – a szerb nemzetiségűek körébe tartozott. A Dráva és Száva közötti területre, egykori magyar nevén Szerémségbe pedig a balkáni délszlávok mellett katolikus horvátok települtek. Horvátország területe és részben népessége is átalakult. Az egykori Tengermelléki Horvátország északabbra szorult, a középkori

¹ A 18. századi népesedés kérdésköréhez történeti szintézis jelleggel lásd *Katus László*: A modern Magyarország születése. Magyarország története, 1711–1914. 3. jav., átdolg. kiad. Pécs, 2012. (A továbbiakban: *Katus* 2012.) 71–73., 112–125. o.

Szlavónia területére, a Szlavónia név pedig az egykori magyar Szerémség három vármegyéjének összefoglaló neve lett. A népesség tekintetében jelentősen megnőtt az ortodox szerbek aránya, különösen a katonai határőrvidék területein, de a Temesközbe is nagyszámú szerb népesség települt. Az ország délkeleti vármegyéiben, a Temesi Bánságban, a Partiumban és Erdély jelentős területein a román népesség vált meghatározóvá.

A másik fontos változás a főként német területekről érkezők betelepítése. Különösen a déli területekre érkeztek jelentős számban, de gyakran csak a második vagy harmadik helyen telepedtek le végleg. A Dunántúl déli részén, a Bácskában, illetve a Temesközben is alakultak ki kisebb német tömbök, de szinte az ország teljes területén találhatunk ekkor felépített vagy újraterelített német népességű falvakat.

A belső vándorlás is módosított a nemzetiségi viszonyokon. Az északi vármegyek relatív túlnépesedtségét, illetve a termőterületek szűkösségét a szlovák népesség délebbre, főként alföldi területek irányába történő húzódásával enyhítették, ami a népsűrűség kiegyenlítődének irányába mutatott. Ennek eredményeként jöttek létre szlovák tömbök a Dunántúl északkeleti szegletében, illetve alföldi területeken. Hasonló, de a szlováknál jelentősen kisebb volumenű terjeszkedést mutatott a ruszin népesség is. Az ő kirajzásukat azonban gátolta eltérő vallásuk mellett, hogy esetükben relatív helyi túlnépesedésről nem beszélhetünk.

A török hódítás legnagyobb kárvallottja a magyar nemzetiség volt. A háborúk legnagyobb mértékben a magyarok lakta területeken pusztították a lakosságot. Az Alföld, különösen annak déli régiója és a Temesköz elnéptelenedése a magyar nemzetiségű népesség elvesztését jelentette, de az elvándorlás is fontos szerepet játszott a Kárpát-medence jelentős területeinek szinte teljes elnéptelenedésében.

A török hódítás veszteségei, valamint ennek következtében a 18. századi betelepítések és belső vándorlások a Magyar Szent Korona országainak nemzetiségi összetételére gyakorolt jelentős hatása jól tükröződik a császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokainak nemzetiségi összetételében is, amit érdemes az ország lakosságának nemzetiségi összetételével összehasonlítva vizsgálni.

A Magyar Szent Korona országai lakosságának nemzetiségi összetételére a 18–19. század fordulóján – megfelelő népszámlálási adatok híján – még nem rendelkezünk részletes adatokkal, így az 1772-es helységnévtárból, az 1840-es évek adataiból, illetve korabeli statisztikusok számításából tudunk kiindulni. Az adatok alapján összességében a magyarság a lakosság 41–42%-át, a románok 20–21%-ot, a délszlávok 15–16%-ot, a németek 9–10%-ot, a szlovákok 8–9%-ot, a rutének 3%-ot, a többi nemzetiség összesen legfeljebb 2–3%-ot tett ki.²

² Benda Kálmán: *Az udvar és az uralkodó osztály szövetsége a forradalom ellen (1795–1812)*. In: *Magyarország története, 1790–1848*. Szerk. Vörös Károly. 1. k. Budapest, 1980. 439. o.;

A császári–királyi hadseregben 1787. november 1. és 1815. december 31. között³ 880 tábornok teljesített tényleges szolgálatot, amiből 215 főt tekinthetünk magyarországinak születése vagy származása révén.⁴

A tábornoki karral kapcsolatos vizsgálatok eddigi eredményei⁵ tükrében a tábornokok nemzetiségi összetételének feltérképezése az egyik legnehezebb feladat. Az első tennivaló a magyarországi kötődés megállapítása volt. A 215 tábornok közül 184 esetében sikerült bizonyítani, hogy jog szerint is rendelkezett magyar honossággal, nem pedig csak valamilyen véletlen révén éppen Magyarországon született.⁶ A fennmaradó 31 fős csoportot az idegen származásúak, jellemzően az éppen Magyarországon állomásozó katonák gyerekei alkotják.

Nemzetiség		Fő	Arány (%)
Német	ausztriai	8	25,81
	birodalmi	5	16,13
Cseh–morva		8	25,81
Sziléziai		3	9,68
Francia		3	9,68
Itáliai		2	6,45
Spanyol		2	6,45
Összesen		31	100

1. táblázat: A magyarországi születésű idegen tábornokok nemzetiségi megoszlása

vö. Faragó Tamás: Bevezetés a történeti demográfiába. I. k. Budapest, 2011. (e-tananyag) https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/7423/0010_2A_09_Farago_Tamas_Bevezetes_a_torteneti_demografiaba.pdf (A továbbiakban: Faragó 2011.) 323–239. o.; Katus 2012. 123–125. o.

³ A katonai események rövid összefoglalását legújabban lásd Lázár Balázs: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815). In: Magyarország hadtörténete. III. k. Szerk. Hermann Róbert. Budapest, 2015. 95–100. o.; Magyarország és a francia háborúk kapcsolatahoz lásd Vizi László Tamás: Magyarország és a francia háborúk. In: Franciaák Magyarországon, 1809. A Győri Mediawave Fesztivál keretében 2009. április 29–30-án megrendezett nemzetközi tudományos konferencia előadásai. II. k. Szerk. Bana József – Katona Csaba. Budapest–Győr, 2012. 261–277. o. és Uő: „Kövesd példájakat vitéz eleidnek...”. A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye szerepére. Székesfehérvár, 2014.

⁴ A kutatásról és kutatástörténetről lásd Nagy-L. István: A császári–királyi hadsereg magyar tábornokainak kutatásáról, 1787–1815. *Századok*, 153. (2019) 1. sz. 179–209. o.

⁵ Nagy-L. István: A császári–királyi hadsereg magyarországi tábornokai, 1787–1815. Budapest, 2020. (A továbbiakban: Nagy-L. 2020.) A tanulmány elemzett adatai az életrajzi vázlatokból származnak, a részletes forrásjegyzéket és bibliográfiát az életrajzok tartalmazzák.

⁶ A témához a huszár törzstisztek tekintetében lásd Réfi Attila: A császári–királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815). Budapest–Sárvár, 2014. 77–88. o.

A Magyarországon született, de nem magyar honos tábornokok nemzetiségi összetételében meglepetést nem tapasztalhatunk. Az arány leképezi a császári-királyi hadsereg általános jellemzőit. A németek aránya 41,94%, de ennek csak háromötöde ausztriai, a többi a Német-római Birodalom Habsburg Monarchián kívüli területéről származott. A cseh–morva származásúak jelentős, negyednyi aránya némileg meglepő lehet, de a hadseregen belül a Szent Vencel-korona országaiból a hadsereg jelentős hányada nyerte a kiegészítését, a terület nemessége, arisztokráciája a Habsburg-uralom fontos támasza volt. A sziléziaiakkal együtt 35,49%-os részesedés így nem tekinthető kiugróan magasnak. Az itáliai, francia és spanyol tábornokok jelenléte a késői zsoldosság megváltozott, de még mindig élő szerepére mutat rá. A császári-királyi hadseregben sok idegen szolgált a német területeken kívülről is. Némelyek nagy karriert futottak be, mint Ernst Gideon Laudon⁷ vagy Moritz Lacy⁸. Két jelentős csoport nem képviselteti magát csupán: a Habsburg Monarchián belülről a németalföldiek, azon kívülről pedig az írek.

A Magyarországon született idegen tábornokok meglehetősen magas száma egy új jelenséget rejt magában, a nemzetek feletti katonacsaládok megjelenését. Eredetüket tekintve ezek a családok bárholnan érkezhettek, a Habsburg Monarchia bármelyik részéből, a Német-római Birodalomból, vagy akár azon kívülről is. Jelentős kibocsátó területnek bizonyult Írország, I. Ferenc császár révén Lotaringia, a francia–német határterület, valamint Spanyolország és Itália is. Leginkább azonban Monarchián belüli származás és alacsony társadalmi státusz jellemezte ezeket a családokat. Több generáción átívelő katonai szolgálattal, szívós munkával és az uralkodó iránti feltétlen hűséggel párosuló érdemeiket egyre magasabb katonai ranggal és társadalmi státusszal jutalmazta az uralkodó. A folyamat fontos összetevőjeként gyakran, bár nem feltétlenül minden esetben elvesztették gyökereiket, az uralkodó szolgálata jelentette az egyetlen célt számukra.

A Magyarországon honos tábornokok nemzetisége alapján az alábbi kép rajzolódik ki.

⁷ Ernst Gideon von Laudon báró (1717–1790), tábornagy, livóniai származású hadvezér, a könnyűgyalogság éléről került a katonai felsővezetésbe. A császári-királyi hadsereg egyik legtehetségesebb, legsikeresebb hadvezére volt a 18. században. 1789-ben Belgrádot az ő vezetése alatt foglalta el a hadsereg.

⁸ Franz Moritz von Lacy gróf (1725–1801), tábornagy, ír származású katonatiszt. II. József személyes, talán egyetlen barátja, a császár katonai tanácsadója, a hadsereg reformjainak kidolgozója.

Nemzetiség		Fő	Arány (%)		Arányuk a népességben (%)
Magyar		93		50,54	41,22
Szlovák					8,24
Délszláv	horvát	39	21,20	28,81	15,44
	szerb	14	7,61		
	összesen	53			
Román					20,56
Német	magyarországi	20	10,87	18,48	9,29
	szász	6	3,26		
	ausztriai	2	1,09		
	katona ⁹	6	3,26		
	összesen	34			
Itáliai		2		1,09	
Spanyol		1		0,54	
Cseh		1		0,54	
Egyéb					5,25
Összesen		184		100	100

2. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok nemzetiségi megoszlása

A tábornokok nemzetiségének megállapítása sok esetben nagy nehézségbe ütközik. A név önmagában csalóka lehet, hiszen sok idegen származású család magyarosodott el. A felvidéki nemesség esetében a szlovák nemzetiség kérdéses, a városiak esetében a német. Máriássy András¹⁰ a horvát eredetű családból származó anyjával, gradeci Horvát Stansics Anna Máriával szlovák nyelven levelezett, magyarul gyengén beszélt, németül viszont jól.¹¹ Hillinger Károly nemességet nyert soproni német polgár fia.¹² A jellegzetes szláv névvégződések (pl. -ich, -szky) sem adhatnak minden esetben támpontot, mivel riglicei báró Luzsénszky József lengyel eredetű családja elmagyarosodott, suditzi Jakardovsky Károly¹³ cseh–morva eredetű katonagyerek volt, a Mittrowsky család¹⁴ egyik ága

⁹ A forrásokban a német név mellett a születés rovatban Soldatenkind szerepel, így német nemzetiségen belül a pontos származás nem állapítható meg.

¹⁰ Nagy-L. 2020. 238–240. o.

¹¹ Iványi Béla: Márkus- és Batizfalvi báró Máriássy András tábornok, a Mária Terézia-rend lovagja. 1757–1846. *Hadtörténelmi Közlemények*, 37. (1936) Első közlemény: 78. o.

¹² Nagy-L. 2020. 166–167. o. és Nagy-L. István: A 34. magyar gyalogezred tisztikara a francia háborúban (1792–1815). Budapest, 2021. (A továbbiakban: Nagy-L. 2021.) 42–43. o.

¹³ Nagy-L. 2020. 171–172. o.

¹⁴ Uo. 269–275. o.

pedig Magyarországon nyert birtokokat és indigenátust. A nemzetiség megállapítása esetében tehát rendkívül óvatosan kellett eljárni, minden egyes személyt alaposan meg kell vizsgálni.

Az első probléma a szlovákok és magyarok szétválasztása. A magyar nemesség jelentős része élt a Felvidéken szlovák környezetben, jellemzően kettős nyelvhasználattal, de magyar nemesi identitással. Esetükben lehetetlen a nemzetiség meghatározása, egységesen magyarként tüntettem fel őket. A magyarok közül születés alapján három székelty tudtam elkülöníteni. A németek esetében viszont már szükségesnek mutatkozott a mélyebb vizsgálat. Egyértelműen elkülöníthetőnek bizonyultak a magyarországi német polgári származásúak és az erdélyi szászok. A többiek többségében katonaként kerültek Magyarországra, közülük két esetben tudtam ausztriai származást kimutatni. Fontos azonban hozzátenni, hogy ez a csoport a négy további külföldi származásával együtt vagy már születésekor rendelkezett, vagy azt követően szerzett magyar honosságot, tehát magyar identitással rendelkezett annak ellenére, hogy származásuk az országon kívülre vezet. A délszlávok esetében a nemzetiségi szétválasztás egyetlen mércéjének a vallást tekinthetjük, az ortodoxokat szerbnek, a római katolikusokat horvátnak tekintve.

Összevetve a tábornokok megállapított nemzetiségi arányait és az ország népességének nemzetiségi összetételét, több érdekes megfigyelést tehetünk. A magyar nemzetiségűek aránya a tábornokok felét éri el, mindössze elhanyagolható nagyságrendű, alig egy százalékos eltérést mutat a magyar és szlovák népesség együttes arányától. Fontos hangsúlyozni, hogy a magyar nemzetiségű tábornokok aránya tehát megdöbbentő pontossággal képezi le a lakosság összetételét (50,54% és 49,46%).

A legszembetűnőbb aránytalanság a lakosság 20%-át kitevő románság teljes hiánya a tábornokok között. Románok legnagyobb számban a két erdélyi oláh határőrezredben szolgáltak, de a lakóhelyeik szerinti gyalogos- és huszárezredekben is megtalálhatjuk őket. A tisztikarba való bekerülésükre ugyan még nem történt számottevő vizsgálat, de a román társadalmat illető tudásunk¹⁵ alapján feltételezhetjük, hogy a nemesség és az értelmiség hiánya miatt a német nyelvismeret lehetett egy olyan jelentős gát, amit ebben a korszakban a románok még nem tudtak leküzdeni. A császári és királyi, valamint a honvéd tábornoki karra, tehát a dualizmus korára vonatkozó ismereteink is azt mutatják, hogy románok később is alig-alig kerültek be a tábornokok közé. Az első világháború osztrák–magyar tábornoki elitjébe bekerült, két legmagasabb tábornoki rangot

¹⁵ Arató Endre: A nem magyar népek nemzeti ideológiája és mozgalmái a polgári fejlődés kezdetén (1790–1792). In: Magyarország története, 1790–1848. Szerk. Vörös Károly. 1. k. Budapest, 1980. 137–146. o. és *Katus* 2012. 225. o.

elérő 178 személy közül mindössze hárman beszéltek jól románul, hárman valamennyire, és mindössze tizenhárman tanulták a nyelvet valamilyen szinten.¹⁶ Tehát a 178 fős csoportban feltehetően egyetlen román nemzetiségű sem volt. Az altábornagyok között 407 személyből mindössze három beszélt tökéletesen románul, feltehetően ennyi a román nemzetiségűek száma is, vagyis mindössze 0,74%. Szolgálati igénynek megfelelően 31, szükségképpen pedig további nyolc altábornagy beszélt románul.¹⁷ Kedvezőbb képet mutat a dualizmus kori magyar királyi Honvédség, amelynek tábornokai közül a román nyelvet 17,91% beszélte (185 tábornok közül 173 nyelvi kompetenciájára van adat).¹⁸ A románon kívül Magyarország egyéb, kisebb létszámú nemzetiségeibe tartozó katonák sem tudtak bekerülni a tábornoki karba.

A császári-királyi hadsereg német szolgálati nyelve miatt a német anyanyelvűek jelentős előnnyel indultak a katonai pályán, hiszen a magasabb beosztásokhoz alapvetően szükséges magas szintű nyelvtudás rendelkezésükre állt. A magyarországi németek és az erdélyi szászok a tábornoki kar 14,13%-át tették ki, ami közel másfélszerese a lakosságon belüli létszamarányuknak. Külön csoportot alkotnak a német nemzetiségű, de magyarországi kötődést szerzett tábornokok, akiket beszámítva a németek lakosságarányukhoz képest kétszer akkora súlyt képeztek a tábornoki karon belül.

A német nemzetiségűek mellett a tábornoki karon belül a lakosságarányhoz képest a legnagyobb mértékben a délszláv tábornokok túlreprezentáltak, mégpedig közel kétszeres arányban. Ennek magyarázata a határország intézményében rejlik. A militarizált déli határtérség a lakosságarányánál sokkal nagyobb mértékben adott katonákat a hadseregbe, ezért indokolt a nagyobb arány a tábornoki karon belül is.

Sajátos kis csoportot képez a négy idegen származású tábornok, aki Magyarországon született, de valamilyen módon kötődött születési helyéhez. Nem jelentett ez minden esetben teljes identitásváltást, mert Barcó¹⁹ és Soro²⁰ tábornokok esetében tudjuk, hogy továbbra is erősebben kötődtek az uralkodóhoz, mint új hazájukhoz, de honosságukhoz nem férhet kétség, így az integráció egyik útját mutatják meg az utókor számára.

¹⁶ Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok. Budapest, 2010. 31. o.

¹⁷ Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. Budapest, 2019. 27–29. o.

¹⁸ Kiss Gábor: Tábornokok a Magyar Királyi Honvédségben, 1768–1814. Budapest, 2016. 23. o.

¹⁹ Nagy-L. 2020. 65–67. o.

²⁰ Uo. 354–355. o.

Immáron csak a három nagy csoportra (magyarok–szlovákok, németek, délszlávok) kitérve érdemes egy pillantást vetni a domináns csapatnemi összetételre,²¹ a legmagasabb elért rangra, valamint a Mária Terézia Katonai Rendre mint a katonai teljesítmény legfontosabb mutatójára.

	Magyarok		Németek		Délszlávok	
	fő	arány (%)	fő	arány (%)	fő	arány (%)
Sorgyalogos	29	31,18	15	44,12	4	7,54
Határőr	7	7,53	4	11,76	41	77,36
Huszár	34	36,56	8	23,53		0,00
Egyéb lovas	9	9,68	5	14,71	1	1,89
Műszaki	8	8,60		0,00	1	1,89
Tüzér	2	2,15	1	2,94		0,00
Egyéb	4	4,30	1	2,94	6	11,32
Összesen	93	100	34	100	53	100

3. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok domináns csapatnemi háttere

A magyarok közül a huszár csapatnem dominanciája kisebb, mint az feltételezhető lenne. A korszerű hadviselés magyarországi térhódítását jól mutatja, hogy a magyarok között már közel egyharmadnyi arányban találunk sorgyalogosokat, holott a 18. század elején Rákóczi egyik legnagyobb problémája a korszerű gyalogsági harcászathoz jártas, alkalmas tisztek hiánya volt. Kiemelendő, hogy magyarok szolgáltak nem magyar lovassági csapatnemeknél is, hatan nehézlovassági szolgálatukkal emelkedtek a tábornokságig. A műszakiak aránya is meglepően magas, a két tüzér jelenléte azt mutatja, hogy habár Magyarországról ekkor még nem egészítettek ki tüzércsapatokat, a tisztek között már itt is találhatunk magyarokat. A németek csapatnemi mintázata alapvetően annyiban különbözik a magyarokétól, hogy a sorgyalogság aránya némileg magasabb. A délszlávok esetében a határőrszolgálat elsöprő jelentősége egyértelmű, ugyanakkor a katonai iskolázottság szerepét jól mutatja, hogy az egyéb kategóriába sorolt hat tábornokból öten a tárborkarban szolgálva emelkedtek magasra. Ennek háttere, hogy a határőrtisztek gyerekeit nagy számban vették fel a bécsújhelyi akadémiára.

²¹ Ennek hátterét lásd Nagy-L. 2021. 950–951. o.

	Magyarok		Németek		Délszlávok	
	fő	arány (%)	fő	arány (%)	fő	arány (%)
Tábornagy	2	2,15				
Táborszernagy és lovassági tábornok	12	12,90	6	17,65	6	11,32
Altábornagy	35	37,64	7	20,59	18	33,96
Vezérőrnagy	44	47,31	21	61,76	29	54,72
Összesen	93	100	34	100	53	100
Előléptetések száma	158	169,89	53	155,88	83	156,60

4. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok legmagasabb rangja

A legmagasabb rang tekintetében jelentős különbségeket nem találhatunk az egyes nemzetiségek között. Mindkét tábornagy magyar nemzetiségű volt, de a táborszernagyok és lovassági tábornokok aránya az adott nemzetiség összes tábornokához viszonyítva 10 és 20% között mozgott. Az altábornagyok esetében már kicsit nagyobb a különbség, itt a németek teljesítménye elmaradt az átlagtól. A vezérőrnagyi rangon maradt tábornokok esetében a magyaroknál a legkisebb ezek aránya. A leglényegesebb mutató talán az összes előléptetések száma, ami egyben az egy tábornokra jutó előléptetések arányszámát is megmutatja. Ebben az összesítésben a magyar nemzetiségűek teljesítményét emelik ki az adatok.

	Magyarok (93 fő)		Németek (34 fő)		Délszlávok (53 fő)	
	kitüntetés (db)	arány (%)	kitüntetés (db)	arány (%)	kitüntetés (db)	arány (%)
Nagykereszt	2	2,15				
Parancsnoki kereszt	11	11,83	1	2,94	4	7,55
Lovagkereszt	46	49,46	11	32,35	20	37,73
Összesen	59	63,44	12	35,29	24	45,28

5. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok által elnyert Mária Terézia Katonai Rendek száma a nemzetiség arányához viszonyítva

A tábornokok számára megítélt Mária Terézia Katonai Rendek száma alátámasztja a legmagasabb rang mutatói alapján szerzett benyomást a magyar nemzetiségűek kiemelkedő teljesítményéről, mivel jelentősen nagyobb számban kapták meg magyarok a legmagasabb tiszti elismerést. A 93 magyarból 47 fő – tehát minden második magyar tábornok – elnyerte a rend egy vagy több fokozatát:

35 fő csak a lovagkeresztet, tízen a lovagkeresztet és a parancsnoki keresztet is, egy fő (id. Hadik András²²) a nagykeresztet, egy fő (Alvinczy József²³) pedig mindhárom fokozatát. A kiugró teljesítmény mögött a huszárság nagy aránya bújik meg, mivel a kisháborús műveletek jelentősen több alkalmat adtak kiugró haditettre. A kép azonban csak akkor lehet teljes, ha rámutatunk: ez nem csupán a kiugrás lehetőségét jelentette, hanem sokkal több veszélyt is rejtett magában, tehát az elismerés nagyságrendje a vállalt kockázattal is arányban állt.

A délszlávok esetében a határőr csapatnemnél történt szolgálat, tehát szintén a kisháborús műveletek nagy aránya ugyancsak nagyszámú elismerést eredményezett. Négyen kapták meg a parancsnoki és lovagkeresztet is, kettejük a táborokban, egy-egy fő pedig a határőröknel és dragonyosoknál töltötte csapatszolgálatának domináns részét, a maradék 16 lovagkeresztes között a határőrszolgálat volt túlsúlyban 12 fővel. A németek esetében az egy parancsnoki keresztes (Melas Mihály²⁴) a vértess csapatnemnél szolgált, a tizenegy lovagkeresztes közül azonban hatan huszárok voltak, ami alátámasztja a huszár csapatnem szerepét a rend elnyeréséhez szükséges haditett végrehajtásában.

A magyarországi, illetve magyar honos tábornokok nemzetiségi összetételének vizsgálata kimutatta, hogy a magyarok (a szlovákokkal együtt) leképezték az ország népességének arányát a tábornoki karban, míg a románok egyetlen tábornokot sem adtak a hadseregnek. A délszlávok a Katonai határőrvidéknek, a németek pedig feltehetően meglévő nyelvtudásuknak, illetve az asszimilációnak köszönhetően ugyanakkor jelentősen felülreprezentáltak voltak.

A katonai teljesítménnyel kapcsolatos vizsgálat eredményeként megállapíthatjuk, hogy a legjobb teljesítményt szinte minden téren a magyarok nyújtották, de a délszlávoknak és a magyarországi németeknek sem volt szégyenkeznivalójuk.

²² Nagy-L. 2020. 153–155. o.

²³ Uo. 53–55. o.

²⁴ Uo. 250–251. o.